

Ključni problemi kriminoloških raziskav

Dr. Katja Vodopivec

znanstveni svetnik in direktor inštituta za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani

Povzetek

Članek je poročilo o sedmi konferenci direktorjev kriminoloških raziskovalnih institucij, ki jo je organiziral Evropski svet od 1. do 4. decembra 1969 v Strasbourgu. Tema konference je bila izbira ključnih problemov kriminoloških raziskav v sodobnosti.

Po uvodni obrazložitvi o pomenu in organizaciji teh konferenc daje avtorica kratko pojmovno opredelitev stigmatizacije in družbene deviantnosti. Nato našteva in razlaga nekatere od ključnih problemov sodobnega raziskovanja, o katerih so razpravljali udeleženci.

Na podlagi tega in ob izsledkih sodobne kriminološke literature prikaže avtorica naslednje dileme sodobne kriminološke znanosti:

Doslej ožje omejen klinični aspekt na storilca kaznivega dejanja stopa z vdorom ameriške sociološko orientirane kriminološke misli preko Velike Britanije in skandinavskih dežel v Evropi v ozadje, vsebinsko področje kriminologije pa postaja s tem skoraj neomejeno široko.

V kriminološki znanosti prevladujeta dva, za zdaj še ne sintetizirana aspekta na storilca kaznivega dejanja. S prvega vidimo v delinkventu osebnostno moteno osebo, z drugega pa normalno prilagojeno osebnost na subkulturno okolje.

Kriminološka znanost se v načelu zavzema za omejevanje inkriminacij na račun razvijanja drugih služb, namenjenih človeku. Pri teh svojih prizadevanjih pa je omejena, ker so po eni strani te službe v različnih državah zelo različno razvite in ker po drugi strani še ni rešila vprašanja prisilnih intervencij teh služb in varovanja svobode ter integritete osebnosti.

Metodološki napotki silijo raziskovalce v raziskovanje natančno in ozko opredeljenih problemov, istočasno pa terja sodobna kriminološka znanost odgovore na bazična vprašanja o kompleksnosti vseh družbenih interakcij.

Pravosodni in policijski sistem je lahko varuh družbenega reda, žrtev kaznivih dejanj in tudi storilcev pred neosveščeno maščevalnostjo ljudi. Obenem s tem pa pravosodni sistem kot izvrševalec zakonov lahko pospešuje stigmatizacijo posameznika, utrjuje strukture subkulturnih grup in preprečuje družbeni napredek.

Tako postaja kriminolog raziskovalec, ki kljub mnogim konferencam ostaja s temi in drugimi dilemami vse bolj pogosto sam in sam išče pot skozi Sicile in Karibde družbenih protislovij.

Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 21, 1970, 1, s. 2—9, Ljubljana, cit. lit. 8.

UDK 343.9:001.891:341.176(4):061.3

Key Problems in Criminological Research

by Dr. Katja Vodopivec, Scientific Counsellor, and Director of the Institute of Criminology, Faculty of Law, Ljubljana

Summary

The present article represents a concise report on the seventh conference of directors of criminological research institutes which took place in Strasbourg under the auspices of the Council of Europe from December 1st—4th, 1969. The aim of the meeting was to define the key problems in contemporary criminological research.

After an introductory explanation of the meaning and organization of such conferences the author briefly defines the notion of stigmatization and social deviance. Further on she enumerates and explains some of the major problems in the modern research in criminology as discussed by the participants.

Taking into consideration this issue and the contemporary criminological literature the author exposes the following dilemmas of the modern criminological science:

The penetration of the American sociologically oriented criminological thought, through Great Britain and Scandinavian countries, into Europe pushed the clinical aspect of the offender into the background. Thus the subject of criminology is becoming extremely wide.

There are two, as yet not synthesized, views on the offender prevailing in the criminological science: the first defines the offender as a deviant personality; the second one considers him a normal personality adapted to the system of subculture.

In principle, the criminological science pleads for the limitation of the definitions of offences and for the development of other services for example health and social services. However, the tendency is hindered on the one side by the slow and unequal development of such services in different countries; and on the other by the unsolved problem of compulsory interventions in such cases, menacing the protection of liberty and personal integrity.

Methodological techniques require a strict and precise limitation of the research subject. At the same time, the contemporary criminological science demands consideration of basic problems about the complexity of all social interactions.

Judicial and police systems are intended to protect social order, victims of criminal offences and also criminal offenders against the primitive revengefulness of people. But being an instrument of execution of law definitions, the judicial system might thereby accelerate also stigmatization of the individual, consolidate the structures of the subcultural system and impede social progress.

The conference was very well organized and maintained a high level of contemporary criminological knowledge. Notwithstanding this and many other meetings the criminologist continues to remain more or less alone with these and other dilemmas and tries to search his way between the Scyllas and Charibdis of social contradictions.

Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 21, No 1, f. 2—9, Ljubljana, January—March, 1970, cit. lit. 8.

Od leta 1963 sklicuje evropski svet¹ v Strasbourgu vsako leto konference direktorjev kriminoloških raziskovalnih institucij. Namen konferenc je omogočiti izmenjavo informacij o kriminoloških raziskovanjih, usklajati raziskovalno delo v tem smislu, da ne bi prihajalo do nepotrebnih ponavljanj, in izpopolnjevati raziskovalno tehniko. Praviloma se teh konferenc udeležujejo le direktorji iz držav, ki so članice evropskega sveta, vsaka tri leta pa skliče svet razširjeno konferenco, na kateri so navzoči tudi raziskovalci držav članic in posebej povabljeni opazovalci iz drugih držav.

Od 1. do 4. decembra 1969 je bila torej v Strasbourgu ena izmed konferenc, zasnovana doslej na največji udeležbi direktorjev, raziskovalcev iz držav članic in opazovalcev iz drugih držav. Konference so se udeležili kot opazovalci iz držav, ki niso članice evropskega sveta: ga. Anttila (direktorica kriminološkega inštituta v Helsinkih — Finska), prof. Shlomo Shoham (direktor inštituta v Tel Avivu — Izrael), prof. Denis Szabo (direktor inštituta v Montrealu — Kanada), prof. Marwin Wolfgang (direktor inštituta v Philadelphii — ZDA), in podpisana za Jugoslavijo. Posebno poročilo je poslal še bolgarski svet za kriminološke raziskave (ki deluje v okviru federalne prokurature), poleg tega pa so organizatorji pričakovali tudi prof. Kuderjavceva iz ZSSR. Vendar se opazovalca iz Bolgarije in ZSSR konference nista udeležila.

Konference so se udeležili kot opazovalci tudi nekateri zastopniki mednarodnih kriminoloških in kazensko-pravnih organizacij.

Organizacija konference

Organizator je razposlal posebne vprašalne pole približno 70 raziskovalcem in prejel 50 od-

¹ Evropski svet je skupnost nekaterih evropskih držav, ki je bila ustanovljena s posebnim dogovorom 5. 5. 1949 z namenom, da bi članice dosegle večjo enotnost v »varovanju in ustvarjanju idealov in načel, na katere pristajajo«, kakor tudi z namenom, da bi si članice olajšale ekonomski in socialni napredek... Sedež Evropskega sveta je v Strasbourgu. Prvotne članice sveta so bile Belgija, Danska, Francija, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Švedska, Velika Britanija; pozneje pa so pristopile še Grčija, Turčija, SR Nemčija in nazadnje (1956) Avstrija... Najpomembnejši organ ES je svet ministrov, v katerem ima vsaka država enega člana in en volilni glas. Ugotovitve pa, ki niso vezane na soglasnost, za države članice niso obvezne, temveč imajo le značaj priporočil.

(Povzeto po Enciklopediji leksikografskog zavoda 2, Zagreb 1966, str. 652.)

govorov. Odgovore so nato poslali glavnemu poročevalcu (prof. T. Gibbensu, Vel. Britanija) in petim koreferentom, ki so sprejeli izdelavo poročil za posamezne teme. Poleg tega so bila izdelana nacionalna poročila za Francijo, ZR Nemčijo, Italijo, Nizozemsko in skandinavske dežele (države članice) ter za Bolgarijo, Finsko, Izrael, Kanado in Jugoslavijo² (države, ki niso članice ES) in izdelanih je bilo še nekaj individualnih poročil.

Vse gradivo smo dobili udeleženci razmnoženo vnaprej (deloma tudi na sami konferenci) vključno z odgovori na anketo.

To pomeni, da je bila konferenca resno pripravljena in zelo dobro organizirana. Kajti v mednarodnih merilih visok odstotek odgovorov na ankete že tako ni običajen, poleg tega pa referenti ponavadi radi sledijo predvsem svojemu toku misli, ne glede na poslano odgovore. V tem primeru so se referenti odgovorov na anketo v resnici posluževali, čeprav so seveda vnašali v svoje referate tudi svoje poglede in stališča.

Udeleženci smo delali na štirih plenarnih zasedanjih in v štirih sekcijah. Teme, ki naj bi jih obravnavali udeleženci v sekcijah, so bile:

- I. Raziskave o družbenih odnosih in stališčih,
- II. Raziskave o delu pravosodnih in drugih družbenih institucij,
- III. Raziskave o storilcih kaznivih dejanj,
- IV. Raziskave s področja penalnega sistema: cilji, učinkovitost, delovne metode in omejenost sistema kot sredstva za družbeno kontrolo.

Vsak udeleženec si je lahko izbral le eno od sekcij, v kateri je ostal do konca konference. Tako je bilo mogoče spremljati mnenja udeležencev, ki so se oblikovala v drugih sekcijah, predvsem posredno, prek ugotovitev, ki so jih sekcije posredovale na plenarnih zasedanjih, medtem ko je bilo delo v sekciji, ki si jo je vsakdo izbral, lahko bolj poglobljeno in intenzivno. Sekcije so imele predvsem dve nalogi: razpravljati o ključnih raziskovalnih problemih in pa o t. im. strategiji, tj. o tem, kako priti do podatkov in rezultatov ter kako zainteresirati prakso, da bi rezultate raziskav uporabljala.

Kot rečeno, je imel glavni referat prof. Gibbens. To je bil tudi edini referat, ki ga je referent v izvlečku ustno predstavil udeležencem. Drugih referatov ni ustmeno predočal nihče, zakaj resnost vseh pripravljanih del je obvezovala udeležence, da so jih prebrali in se v

² Poročilo je izdelal prof. dr. Milan Milutinović.

diskusijskih skupinah sklicevali nanje. Kolikor tega udeleženci niso naredili pred prvim dnevom sestanka, je postalo bolj ali manj očitno, da so se pripravili že za drugi dan, sicer v razpravi ne bi mogli primerno sodelovati.

Koreferate so pripravili:

— prof. Christiansen (Danska) o sociološkem vidiku na temo,

— gg. Raymondis in Favard-Drillaud (Francija) o metodološkem vidiku na kriminološke raziskave,

— prof. Canepa (Italija) o psihološkem in psihiatričnem vidiku,

— prof. Schultz (Švica) o raziskavah, ki bi bile potrebne v okviru pravosodnega sistema, in

— g. Bainton (Vel. Britanija) o penoloških problemih.

Nisem mogla ugotoviti, zakaj se teme koreferatov niso docela ujemale z vsebino, ki naj bi jo obravnavale posamezne sekcije, temveč so se ujemale samo deloma.

V nadaljevanju tega prikaza bom skušala na kratko obrazložiti tiste ključne raziskovalne probleme, o katerih so razpravljali udeleženci in katere je povzel glavni referent iz gradiva, ki ga je dobil pred sestavo svojega referata. Konferenci se ni posrečilo izdelati prioritetenega zaporedja raziskovalnih problemov in verjetno to niti ni bil njen namen, pač pa ji je uspelo zainteresirati marsikaterega izmed udeležencev tudi za probleme, ki jih morda dotlej ni videl, ali pa vsaj ni bil posebej pozoren nanje.

Kriminalno relevantni problemi družbenih odnosov in stališč

Najbrž ni tako pomembno, kdaj je bila kaka življenjska resnica prvič v zgodovini zaznana in izpovedana, kot sta pomembna čas in prostor, kot je pomembna družbena klima, ki je pripravljena izpovedano resnico sprejeti, razmišljati o njej in o njenih posledicah. Tako resnica, ki jo je v 15. stoletju izpovedoval o svojem življenju pesnik in obešenjak Francois Villon, v tedanjih razmerah niti zdaleč ni dosegla take odmevnosti kot podobna resnica, ki jo je v petdesetih letih našega stoletja izpovedal o sebi »tat, homoseksualec in pederast, pisatelj in filozof — Jean Genet«³. Zavržen od matere, najdenček, vzrejen v sirotišnici in pozneje pri kmečkih rejnikih, je bil ožigosan — stigmatiziran — kot družbeni iz-

³ Shlomo Shoman, Jean Genet, un manifeste criminel — Extrait de la Revue de l'Institut de Sociologie, Bruxelles, 3/1968, str. 1, 2.

meček. Tako se je, brez svoje krivde kriv, znašel od vsega začetka onstran »normalnega« družbenega sistema, onstran »železne zavese«³ poprečnega, normativno urejenega sveta. Vržen v podkulturo drugega, nenormalnega sveta se je temu svetu prilagodil, se z njim poistovetil (identificiral), še več, postal je umetnik sveta izvržencev.

Življenjska kariera Jeana Geneta je z vso svojo tragiko in človeško pristnostjo pritegnila pozornost in družbeno angažiranost filozofa Jeana Paula Sartra. K delu Jeana Geneta »Dnevnik tatu« je leta 1949 napisal uvod, leta 1952 pa je sam izdal delo: »Sveti Genet, komediant in mučenik«⁴. Tako je pojem družbenega ožigosanja, stigmatizacije, kot mu danes pravijo sociologi in kriminologi, preniknil iz življenjsko tragične resnice v literaturo, filozofijo, pozneje v sociologijo in kriminologijo. V sodobnem času je postal eden izmed osrednjih problemov, s katerim naj bi se ukvarjali kriminologi.

Če je družbena stigmatizacija na življenjski poti posameznika lahko odločilna prekretnica za poistovetenje (identifikacijo) z ljudmi in družbenimi skupinami zunaj zakonitosti, potem je sprejemljiva tudi trditev, ki jo je leta 1963 napisal H. S. Becker. Po mnenju tega pisca namreč družba »ustvarja deviantnost (odklone od družbenega povprečja — op. Vo.) z oblikovanjem svojih pravil. Kršenje pravil postane s tem bistvo deviantnosti. Po tem pojmovanju je eden odločilnih mejnikov v procesu oblikovanja utrjenega vzorca deviantnega vedenja tista življenjska izkušnja, ko si bil prvič odkrit in javno ožigosan kot deviantna osebnost«⁵. K temu procesu pa z vso doslednostjo prispevata seveda zakonodajna in pravosodno izvršna oblast v najširšem pomenu besede.

Zato se moderna kriminologija sprašuje, s kakšno upravičenostjo označuje sodobna kazenska zakonodaja zmernega uživalca nekaterih mamil drugače kot zmernega uživalca alkohola

⁴ J. P. Sartre, Saint Genet, Comédien et Martyr, Gallimard 1952.

Usoda Jeana Geneta in Sartrova interpretacija njegove življenjske poti je med kriminologi pritegnila najprej pozornost holandskega profesorja za kriminologijo W. H. Nagla (referat na 12. mednarodnem kurzu za kriminologijo, Jerusalem 1962), nato pa izraelskega profesorja Shlomo Shohama.

⁵ H. S. Becker, Outsiders, The Free Press, New York 1963, 4th printing Dec. 1967, str. 9, 31.

Pri nas je o sodobnih pojmovanjih deviantnosti pisal obširneje Damir Mirković v članku Teorijski aspekti deviantnosti (Sociologija, Beograd 1969/2, str. 221.

ali nikotina, prostitutko drugače kot kurtizano, brezdelneža, ki ga ne preživlja nihče, drugače od brezdelneža, ki ga preživljajo sorodniki ipd. Če je Durkheim opredelil kot normalno tisto, kar je v življenju poprečno, potem zanima sodobnega kriminologa (ki mora biti tudi sociološko izobražen), ali je tisto, kar imamo za poprečno, v resnici sploh poprečje življenjskih vedenjskih oblik, in če to tudi je, ali je prav, da na tako poprečje pristajamo ali pa smo ga dolžni spreminjati in preseči. Kajti brž ko na domnevno poprečje pristanemo, izvržemo iz njega na spodnji strani tiste vedenjske oblike in odnose med ljudmi, ki so morda v resnici že preseženi, na drugi — nasprotni strani pa tudi tiste, ki se šele oblikujejo, nastajajo na novo in so vsebinsko lahko napredni. Če se večina ljudi prilagaja sprejetemu normativnemu sistemu, ki naj bi bil odsev poprečnih in večinskih vedenjskih oblik, potem je naravna posledica takega sistema, da se ljudje, ki jih poprečje izvrže, skušajo prilagoditi svojemu, novemu normativnemu sistemu, lahko tudi subkulturnemu, v njem iščejo vzore svoje identifikacije in uspešnosti, prepad med obema sistemoma pa postaja vse večji, brez možnosti prehodov in medsebojnega sporazumevanja.

Wilkins je problem normalnega in abnormalnega (deviantnega) skušal takole ponazoriti z Gaussovo krivuljo: (fot. 1)

Skupine ljudi, ki se znajdejo na obeh skrajnostih poprečja, si nato ustvarjajo svoj normativni sistem in postajajo vse večje in bolj kompaktne, čim ožje so meje poprečnega normativnega sistema. Takšne so torej posledice družbenega izobčenja, družbene stigmatizacije.⁶ (fot. 2)

Tak uvod se mi je dozdeval potreben zaradi tega, da bi lažje razumeli tiste ključne probleme sodobnih kriminoloških raziskovanj, ki jih je sprejel v svoj referat glavni referent prof. Gib-

⁶ L. T. Wilkins, *Social Deviance*, Tavistock Publications, Liverpool, London and Prescott 1964, str. 46 do 65.

Glej tudi Parlato A., *Devianza sociale e teoria delle immagini criminologiche*, — Quaderni di Criminologia Clinica 1969/3, str. 326, 329.

Inkriminirana kazniva dejanja so v grafikonu prikazana z dvema navpičnima črtama zato, ker imajo oškodovanci nekatera dejanja za tako nepomembna, da se ali njihove kaznivosti sploh ne zavedajo ali pa jih zaradi neznatne škode ne želijo prijavljati. Po drugi strani pa prijavljajo oškodovanci tudi taka dejanja, ki v veljavni zakonodaji niso ali še niso inkriminirana kot kazniva dejanja.

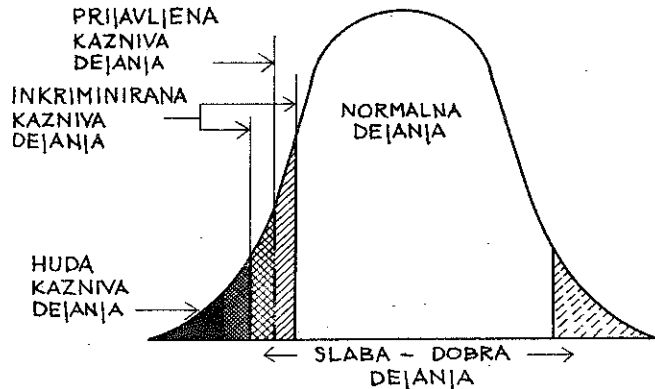

Foto 1

bens in o katerih smo govorili zlasti v 1. sekciji, v kateri sem sodelovala, pa tudi sicer na plenarnih sestankih.

Eden takih problemov bi bilo *poznanje dejanske, tudi neodkrite kriminalitete*. Nekateri raziskave o tej kriminaliteti (ali s pomočjo diskretno postavljenih vprašanj določenemu številu prebivalcev o tem, katera kazniva dejanja so storili, ali pa o tem, ali so bili žrtve kaznivih dejanj, ki jih niso prijavili) so pokazale, da je resnični obseg kriminalitete neprimerno večji od števila prijavljenih kaznivih dejanj po eni strani, po drugi strani pa ima tudi popolnoma drugačno strukturo glede na najbolj pogostne vrste storjenih kaznivih dejanj, kot pa je podoba, ki si jo ustvarjamo s pomočjo policijskih ali sodnih statistik. Christie meni, da bi poznanje dejanske kriminalitete lahko bistveno »zmanjšalo polarizacijo med svetniki in grešniki« in »vodilo k bolj realističnim odločitvam o tem, kaj je treba določiti kot kaznivo dejanje«.⁷ Gibbens pa povzema, da je v razvoju kazenskega prava nenehno očitna težnja k opuščanju definicij nekaterih dejanj kot kaznivih obenem s težnjo, da bi storilce obravnavali drugi organi, npr. zdravstveni. »Pred nekaj leti je Penrose dokazal, da je v evropskih državah število postelj v bolnišnicah za duševne bolezni obratno sorazmerno številu kapacitet v zapornih ustanovah.« (Gibbens).

S tega vidika bo potrebno v prihodnje preučiti *primernost inkriminiranja* npr. prekrškov

⁷ Pisce poročil, ki so sestavni del gradiva, katero smo udeleženci dobili za konferenco, bom zaradi poenostavitve navajala samo s priimki.

O tem problemu je pri nas pisal dr. Janez Pečar: *Prikrita kriminaliteta*, — Revija za kriminalistiko in kriminologijo 1969/1, str. 1.

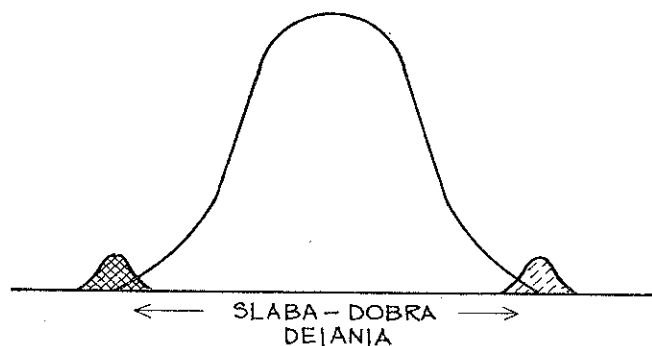

Foto 2

in kaznivih dejanj, storjenih v prometu, uživanja in prodajanja mamil, homoseksualnosti in obscenosti, tatov v samopostrežnih trgovinah ipd. Če namreč skuša zakonodajca preprečevati vedenje, ki je bolj ali manj normalno, postaja politika pregona stvar bolj ali manj posrečene izbire, zakon sam pa izgublja na ugledu (Gibbens). Zato bi bilo treba posvetiti posebno pozornost tudi ugotavljanju stališč, ki jih imajo ljudje do nekaterih izmed tistih vedenjskih oblik, ki naj bi jih opredelili kot deviantne.

Ena ključnih raziskovalnih nalog pa je seveda tudi *predvidevanje problemov, s katerimi se bomo srečevali v prihodnjih desetih letih*. Taki problemi so npr.:

— V zvezi z zakonodajnimi procesi nasploh bo postajalo vse bolj akutno vprašanje, kakšne informacije o družbeno ekonomskih odnosih imamo in kakšne informacije so nam potrebne. Vprašanje je tudi, kakšnim pritiskom so izpostavljeni ljudje, ki sodelujejo v zakonodaji (II).⁸

— Potrebna so posebna raziskovanja zlasti tistih pojavov, pri katerih omahujemo, ali bi jih inkriminirali ali ne, zakaj nova tehnična pa tudi medicinska odkritja izzivajo nove vrste kaznivih dejanj (III).

— Čekovni in kreditni promet se bo v naslednjih letih močno povečal in z njim se bodo odprle neslutene možnosti poneverb (Nagel). Bilo bi primerno razmisliti o tem, da bi izvzeli iz zakonskega varstva čekovna in kreditna nakažila za majhne denarne vsote zato, da bi vsakdo vnaprej vedel, da jih sprejema na lastni riziko.

— Omejevanje inkriminacij terja seveda hiter in učinkovit razvoj drugih služb (zlasti zdravstvenih in socialnih), obenem pa odpira dilemo

⁸ Rimska številka v oklepaju pomeni sekcijo, na kateri je bil predlog sprejet. Sekcije označujem po tem vrstnem redu, kakor so označene na str. 3.

o varovanju svobode in integritete osebnosti (moja pripomba v I. diskusijski skupini; ponovil jo je referent sekcije na plenarnem sestanku). — Kolikor bolj narašča organizirana kriminaliteta, toliko bolj bo treba preučevati in morda tudi spreminjati sedanje *koncepte o družbeni nevarnosti*. Ali je mogoče izdelati instrumente za merjenje družbene nevarnosti (I)?

— Potrebno bi bilo ugotavljati dimenzije množičnih nasilnosti, zlasti med mladino, in videti, ali so obstoječe skupine v resnici tako nasilne, kot običajno mislimo, in naposled, kakšen je politični domet takih nasilnosti (I).

— Posledice družbene stigmatizacije in stigmatizacijski procesi so šele na začetku raziskovalne dejavnosti, ki bi jo bilo treba odločno razvijati v to smer. Popolnoma odprto pa je še vprašanje, kaj bi bilo treba storiti v smeri družbene *destigmatizacije* (I).

— Poseben postopek proti mlajšim polnoletnim storilcem kaznivih dejanj verjetno sam po sebi pospešuje *razvoj bolj usklajenega tretmana delinkventov* nasploh, tretmana, ki je sedaj nasilno prekinjen z okorelimi starostnimi mejniki.

— Obravnavanje recidivistov in drugih psihopatov je bilo predmet že marsikaterih eksperimentalnih postopkov. Vendar so bili praktiki preveč angažirani z delom s posamezniki, da bi znali opisati svoje uspehe in neuspehe. Zato bo potrebna v prihodnje mnogo *bolj čvrsta povezava med eksperimenti v praksi in znanostjo*.

— Četrta diskusijska skupina pa je vsem tem problemom dodala še vprašanja: koliko sedanje raziskovalno delo nasploh odseva družbene probleme, kakšne so resnične preventivne možnosti in kakšna je raven subkulture zaporniških populacij. Naposled je bila skupina mnenja, da bi bilo potrebno *preučevati vlogo penalnega sistema v družbi* nasploh, kajti dilema, ali ta sistem poglablja družbeno konfliktno situacijo ali pa v resnici družbo pred čim varuje, in če jo, pred čem je več kot odprta. Primerjalne raziskave o izrečenih kaznih in družbenih posledicah bi bile lahko prvi korak k tej dilemi.

Vloga, delovanje in učinkovitost institucionalnih struktur

Pravosodni organi (vključno s policijo) nikoli ne obravnavajo celotne kriminalitete. Njihovo delo je podvrženo določenemu *seleksijskemu procesu*, ki je objektivno in subjektivno pogojen. Zato bi bilo potrebno poznati družbeni izvor ljudi, ki delajo v teh organih, njihova stališča

nasploh in še posebej do posameznih družbenih slojev (Schultz, II). Tudi vprašanje, kako ti organi pojmujejo pomen in družbeno vlogo svojega dela, ni nepomembno. Po drugi strani imajo seveda tudi državljani določene predstave in mnenja o delovanju pravosodnih organov, imajo svoja pričakovanja, ki večinoma še niso znana (Schultz).

Poseben je *problem načina delovanja pravosodnih organov, koordinacija, kontinuiteta in dolžina postopka*. »Le redko dobimo podobo o tem, kako vsi ti organi v resnici delujejo (vključno s socialno varstvenimi in zdravstvenimi — op. Vo.), kako sami odsevajo vedenjski vzorec, ki naj bi ga uresničevali, in kako se mladoletniki (delinkventi nasploh — op. Vo.) odzivajo na postopek, kakršen je« (Racine). Eden najboljših načinov za ugotavljanje delovanja teh organov je raziskovanje z udeležbo raziskovalca v samem postopku (II).

V prihodnje bodo tudi pravosodnim organom na voljo kompjutorji. Zato bo treba predvideti določene spremembe v evidentiranju kaznivih dejanj in storilcev. Predvidevati je mogoče, da bomo zamenjali spise o kaznivem dejanju s spisi o storilcih, kar bo imelo odločilen pomen za spremljanje življenjske poti nekaterih ljudi (Gibbens).

Če pa hočemo, da bodo ljudje, ki delajo v pravosodnih organih, razumeli vsaj ugotovitve raziskovalcev o svoji lastni vlogi in delovanju, jih je potrebno že sedaj dodatno kriminološko izobraževati (Schultz).

Storilci kaznivih dejanj

Raziskave v zvezi s storilci kaznivih dejanj zajemajo dva osnovna problema, in sicer: vlogo strokovnjakov v sodnem postopku po eni strani in probleme fenomenologije, etiologije, prognoze in prihodnjega tretmana obsojencev po drugi strani. Medtem ko so se kriminologi ukvarjali doslej predvsem z raziskavami z drugega področja, je o resnični vlogi strokovnjakov v sodnem postopku doslej le malo znanega. Po mnenju prof. Gibbensa doseданje raziskave niso mogle dokazati, da bi imel nasvet psihiatra mladinskemu sodišču kakšen vpliv na znižanje recidivizma. Dogaja se namreč, da »psihiatri dostikrat predlagajo, naj mladoletnik ostane na prostosti (čeprav s tem prevzamejo tudi riziko novih kaznivih dejanj) ... Tisti potem, ki prejemale v tem času ambulantno psihološko pomoč, sicer redkeje recidivirajo kot drugi, ki so bili oddani

v zavode, vendar je težko dokazati, da je to rezultat tretmana (zlasti, ker je ta običajno zelo kratkotrajen). Ugoden rezultat take življenjske poti je namreč lahko tudi posledica zavesti, da morajo sami reševati svoje lastne probleme« (Gibbens).

Pred desetimi, dvajsetimi leti je bilo težišče na raziskovanju vzrokov mladinske delinkventnosti. Danes se ukvarjajo raziskovalci z vsemi problemi od preprečitve do tretmana in z vsemi starostnimi skupinami delinkventov. Vendar je težišče na obravnavanju obsojencev. Pri tem pa bo potrebno za naprej posvečati vedno več pozornosti vprašanju individualnih zmožnosti za odzivnost na določeno vrsto tretmana in *diferenciranju tretmana za različne vrste delinkventov*. K merjenju učinkovitosti take vrste tretmana bi mogle mnogo prispevati študije, ki bi dolgoročno spremljale življenjsko pot posameznikov (follow-up studies).

Problem bližnje prihodnosti je, kako *pritegniti zdravstvene in socialne time kot alternativo možnost za sedanje družbeno kontrolo*, za sodišča in pa v institucije za tretman delinkventov. Tudi *nadaljevanje bioloških raziskav* (zlasti XYY sindroma in EEG študij) je naloga prihodnjega desetletja (Gibbens).

K tem ključnim raziskovalnim problemom, ki jih je omenil glavni referent, so prispevali poročevalci sekcij še predloge: naj se opravlja diagnostika predvsem in zlasti tedaj, če služi tretmanu (III), naj se razišče tudi *vloga žrtve* pri storitvi kaznivega dejanja (IV) in naj se opravijo posebne raziskave duševno zaostalih storilcev kaznivih dejanj (III).

Raziskave o rehabilitacijskih postopkih

Zaporniška populacija postaja z večjo uporabo ukrepov brez odvzema prostosti vedno bolj težavna. Kljub temu doslej ni bilo mogoče dokazati, da bi bili uspehi različnih vrst tretmana bistveno različni.

Če je bilo rečeno, da bi bilo potrebno preučevati učinke različnih vrst tretmanov na različne vrste delinkventov, izbirati za določen tretman ne samo obsojence, temveč tudi vzgojitelje, potem je prof. Gibbens mnenja, da bi ugotovitve raziskav o uspehih takega dela mogle postati obče veljavne in jih ne bi bilo potrebno ponavljati v različnih državah.

Poseben pa je problem *preučevanja ozračja, celotne klime v penalnih institucijah*. To je pro-

blem, ki terja dodatnih raziskav z opazovalci na kraju samem (Gibbens).

Naposled poudarjajo rezultati mnogih raziskav usodne posledice slabe postpenalne pomoči. Kjerkoli vključuje tretman tudi skrb za človeka po odpustu iz institucije, bi morala postati *postpenalna pomoč del raziskovalnega projekta* (Stürup).

Tem problemom so dodale sekcije še probleme o povrnitvi škode žrtvam kaznivih dejanj, *raziskovanje generalno preventivne učinkovitosti kaznovanja in raziskovanje posledic izolacije* (III in IV).

Strateški in metodološki problemi

Iz vsega povedanega sledi, da je in postaja področje kriminološke znanosti izredno široko. Za ilustracijo takega uvodnega stališča je prof. Gibbens navedel tale primer: za kriminologijo je kriminalistika sicer obrobne pomena. Toda če bi bilo mogoče prstne odtise prenesti na kompjutorje, bi trenutno povečanje števila odkritih storilcev kaznivih dejanj preplavilo ne samo zmogljivosti policije, temveč tudi sodstva. Za kriminologa ne morejo biti brez pomena procesi stigmatizacije in socioloških opredelitev deviantnosti. Kajti kriminaliteto je mogoče uspešno raziskovati le glede na človeško vedenje nasploh in glede na intenziteto celotne družbene kontrole.

Raziskovalci morajo biti seznanjeni s ključnimi problemi sodobne družbe, njenimi pojmovanji, stališči in moralnimi ocenami. Vendar pa odgovornim raziskovalcem ni mogoče vsiljevati prioriteten problemov, temveč se morajo odločati zanje sami po svojih interesih, zmožnostih in pobudah. Zato bi bilo primernejše vzpodbujati in podpreti v prizadevanjih raziskovalca, ki je vreden družbenega zaupanja, kot pa določati prioriteten problematiko (Christie, Gibbens).

Raymondis je opozoril na nekatere bistvene metodološke probleme in pomanjkljivosti dosedanjih raziskav. Predvsem meni, da izhajajo raziskovalci historično večinoma iz napačne postavke o kontinuiranem razvoju trendov. Strukturalisti so upravičeno opozorili na enega bistvenih elementov, na diskontinuitete v historičnih trendih, ki jih je treba analitično šele ugotoviti.

Po mnenju tega referenta manjkajo dosedanjim raziskavam konceptualna izhodišča, ali pa so konceptualna izhodišča pogosto neustrezna, prenagljena in niso utemeljena v poprejšnjih deskriptivnih analizah.

Tudi cilji raziskav so običajno slabo opredeljeni. Kolikor pa so, se med raziskovalnim delom pogosto spreminjajo, s tem pa izgubljajo analize metodološko hrbtnico.

Poprejšnje deskriptivne analize so Raymondisu izhodišče sine qua non. Sicer se po referentovem mnenju zateka raziskovalec lahko k vnaprej postavljenim tipologijam in klasifikacijam, ki nimajo nikakršne zveze s stvarnostjo, determinirajo pa rezultate po željah opazovalca. Opazovalci tudi pogosto zamenjujejo hipoteze s svojim lastnim mnenjem.

Ne nazadnje je v družbenih vedah nasploh zelo težko ustvariti čiste eksperimentalne situacije. Zato se raziskovalci radi zadovoljujejo s kvazi eksperimenti in napačno upajo, da so resnično eksperimentirali.

V sekciji, v kateri sem delala, je bilo mogoče iz diskusijskih prispevkov jasno razpoznati tri vrste udeležencev. To so bili praktiki, večinoma iz organov pravosodja v širšem pomenu besede; raziskovalci, ki delujejo v okviru pravosodnih ustanov in predstavniki univerzitetnih raziskovalnih institucij. Praktiki so želeli razumeti, kakšne bi bile lahko koristi raziskovalnega dela za utrjevanje in razvijanje njihovega načina dela. Raziskovalci institucionalnih struktur so dobivali večinoma naloge od svojih institucij. Univerzitetni raziskovalci so se zavzemali za popolno svobodo raziskovanja ne glede na to, ali bo kdo imel od tega trenutno korist ali ne. Sporazumevanje med temi tremi nivoji mnenj in pričakovanj je bilo izredno težavno in lahko bi rekla tudi neuspešno. Zato ni naključje, da so se skoraj vse sekcije ukvarjale tudi s problemi komuniciranja in sporazumevanja med temi vrstami miselnih modelov in tudi medsebojnih averzij. Praktiki so se zavzemali za to, da bi bili rezultati raziskav publicirani tako poljudno, da bi jih lahko razumeli. Univerzitetni raziskovalci so videli poroštvo za svobodo znanstvenega delovanja v publiciranju vseh ugotovitev, do katerih jim je uspelo priti. Po mojem mnenju, ki sem ga na posvetovanju tudi povedala, je tako poroštvo samo navidezna formula za svobodo znanstvenega udejstvovanja. Raziskovalec, ki ve, da bo moral objaviti vse svoje ugotovitve, se bo namreč vnaprej sam omejil od raziskav, ki so tematsko kočljive in lahko pomenijo v zadnji konsekvenci ukinitve institucije, v kateri dela, ali pa vsaj njegovega delovnega mesta po eni strani; po drugi strani pa mu bodo tudi težje dostopni viri za ugotavljanje resnice, če ne celo zaprti.

Raziskovalci, ki delujejo v okviru institucij, so se zavzemali tudi za interne raziskave, katerih rezultati bi bili lahko dostopni samo njihovi instituciji, češ da je bolje prosvetljevati z verodostojnimi ugotovitvami institucionalne strukture kot nikogar. Po drugi strani pa niso priznavali, da so tematsko omejeni in vezani na okvire in obstoj samih institucij, v katerih delajo.

Nazadnje sta bila podčrtana dva posebna strateška problema. Raziskovalna dejavnost mora postati za naprej predhodnik zakonodajne dejavnosti. Raziskovalec pa, ki raziskuje kjerkoli kot udeleženec delovnega procesa, se mora zavedati, da ne opazuje objektivno obstoječega stanja, marveč razmere, ki so spremenjene zaradi njegove navzočnosti.

Ocena konference

V celotnem gradivu in zlasti v posameznih konferenatah je še vse polno izredno zanimivih problemov, ki jih žal v okviru tega sestavka ne morem posebej obravnavati. Oris, ki sem ga lahko dala, je le zelo skromen odsev mnenj in stališč 50 anketirancev, 6 referentov, 10 nacionalnih poročil, mnenj in stališč prek 80 navzočih intelektualcev. Iz vsega pa, kar sem lahko povzela doslej, morem izluščiti nekaj sodobnih dilem kriminološke znanosti.

Doslej ožje omejen klinični vidik na storilca kaznivega dejanja stopa z vdorom ameriške sociološko usmerjene kriminološke misli prek Anglije in skandinavskih dežel v Evropo v

ozadje, vsebinsko področje kriminologije pa postaja s tem skoraj neomejeno široko.

V kriminološki znanosti sta očitna dva, za zdaj še ne sintetizirana vidika na storilca kaznivega dejanja. Eden je ta, da je delinkvent osebnostno motena osebnost; drugi pa, da je delinkvent normalno prilagojena osebnost na subkulturno okolje.

Kriminološka znanost se načelno zavzema za omejevanje inkriminacij na račun razvijanja drugih služb, namenjenih človeku. Pri teh svojih težnjah pa je omejena z dejansko razvitostjo teh služb, ki je zelo različna v različnih državah po eni strani, po drugi strani pa še ni rešila dileme prisilnih intervencij teh služb in varovanja svobode in integritete osebnosti.

Metodološki napotki silijo raziskovalce v raziskovanje natanko in ozko opredeljenih problemov hkrati s tem, ko terja sodobna kriminološka znanost odgovore na temeljna vprašanja o kompleksnosti vseh družbenih interakcij.

Pravosodni in policijski sistem je lahko varuh družbenega reda, žrtev kaznivih dejanj in tudi storilcev pred maščevalnostjo neosveščenih ljudi. Obenem s tem pa pravosodni sistem kot izvrševalec zakonodajnih pooblastil lahko pospešuje stigmatizacijo posameznika, utrjuje strukture subkulturnih skupin in preprečuje družbeni napredek.

Kriminolog postaja tedaj raziskovalec, ki kljub mnogim konferencam ostaja vse bolj pogosto sam s temi in drugimi dilemami in sam išče pot med Scilami in Karibdami družbenih protislovij.